

ГЛАСНИК КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

МАНАСТИР
ГРАЧАНИЦА

Година V, Број 191-192
septembar 2004
ISSN 1451-1266

НЕДЕЉНИ ПРЕГЛЕД НАЈВАЖНИЈИХ ВЕСТИ
ИЗЛАЗИ СА БЛАГОСЛОВОМ Њ.П. ЕПИСКОПА РАШКО-ПРИЗРЕНСКОГ Г.Г. АРТЕМИЈА

Иако културно наслеђе Косова и Метохије представља сам врх европске и цивилизацијске вредности, већина цркава и манастира је порушена, попаљена и вандалски срањена са земљом - од стране албанских екстремиста. Једини вапај за спас услишен је манастиру Високи Дечани, јер је први културно-историјски споменик са територије Косова и Метохије који је од јуна ове године на Унесковој листи светске културне баштине.

Да подсетимо: манастир Високи Дечани налази се у долини речике Пећке Бистрице, испод Проклетија, надомак места Дечани на Косову и Метохији. Задужбина је краља Стефана Дечанског. Подигнут је у знак победе код Велбужда и представља, у извесном смислу, знак помирења Стефана Дечанског и његовог сина Душана. Наиме, они су се завадили после треће женидбе Дечанског. Отац је заузео и запалио синовљеве дворе, а овај је, после примирја, бацио оца у тамницу града Звечана. На дечанским фрескама су величани отац и син. Посебна манастирска драгоценост је крст цара Душана и крст краља Стефана Дечанског.

Данас су Високи Дечани најбогатија српска ризница чије богатство још није до краја процењено. Иако легенда каже да манастир своје освајаче кажњава смрћу, данима су Дечани били у окружењу терориста ОВК. Тада, у манастиру одсеченом од света, јер су са њим све, па и телефонске везе биле прекинуте, молило се 22 монаха, већи број Срба и понеки Албанац. Италијанске трупе данас чувају непроцењиво богатство дечанске ризнице.

С Каква је заштита манастира Дечани након стављања на Унескову листу светске културне баштине?

- Тешко је говорити о било каквој заштити после порушених 150 цркава и манастира. Заштите једноставно нема никакве. Оно што је уништено, то сада лежи у рушевинама: спаљено, порушено, уништено. Нигде није почео никакав процес обнове, ни на једном порушеном и спаљеном објекту. Оно што је остало, стрепи да преживи исту судбину.

Што се тиче Унеска, питање је номинације манастира Дечана и уношење на списак светске културне баштине. Тај процес био је покренут још пре десетак година, али је прекинут онда када је наша држава била искључена из свих међународних организација. Пре неку годину то питање је обновљено и ове године, хвала Богу, крунисано је резултатима да је манастир Дечани као један од највреднијих културних објеката на КиМ унесен у списак светске културне баштине. И, то је све што се Унеска тиче.

Сви радови на манастиру Дечани иду преко једне италијанске организације у сарадњи са нашим институцијама из Београда - са Заводом за заштиту споменика и Министарством културе. Унеско, дакле, ту још ништа није учинио.

С Преосвећени, ако се не вaram, после мартовског погрома Срба и српских светиња на КиМ, Унесцо је одмах послао мисију да обиђе уништене објекте?

- Унескова мисија је била три дана на Косову, али није успела све

Our state is responsible for protection of its people and its cultural heritage in Kosovo and Metohija

Although the cultural heritage of Kosovo and Metohija represents the acme of European and civilized values, most churches and monasteries have been destroyed, burned down and leveled with the ground in vandal fashion by Albanian extremists. The only cry for help that has been acknowledged is that of the monastery of Visoki Decani, which is the first cultural and historical monument on the territory of Kosovo and Metohija to be on UNESCO's World Heritage List as of June this year.

By way of reminder: the monastery of Visoki Decani is located in the valley of the Pecka Bistrica River under the Prokletija Mountains near the town of Decani in Kosovo and Metohija. It is the endowment of King Stefan of Decani. It was built as a symbol of victory over Velbuzd and represents, in a certain sense, a sign of reconciliation between Stefan of Decani and his son, Dusan. Namely, the two quarreled after Stefan's third marriage. The father occupied and set fire to the son's palaces; after the cessation of hostilities, the latter had the father thrown into the dungeon of Zvecan. Decani frescoes glorify both father and son. The cross of Tsar Dusan and the cross of King Stefan of Decani are among the most precious artifacts preserved in the monastery.

Today Visoki Decani is the wealthiest Serbian treasury with riches that have yet to be assessed. During the war, 22 monks, a large number of Serbs and an occasional Albanian prayed in a monastery cut off from the world for all ties, including phones, were interrupted. Today Italian troops guard the precious objects of the Decani treasury.

What is the protection of Decani Monastery like since it has been placed on the UNESCO World Heritage List?

It's difficult to talk about any sort of protection after the destruction of 150 churches and monasteries. There simply is no protection. What has been destroyed now lies in ruins: burned, devastated, and destroyed.

The process of restoration has not started anywhere on even one destroyed or burned building. What is left is fearful of meeting with the same fate.

As far as UNESCO is concerned, it is a matter of the nomination of Decani Monastery and its addition to the World Heritage List. This process was initiated some ten years ago but it was interrupted when our country was excluded from all international organizations. A few years ago the matter was resuscitated and this year, thank God, the crowning result was that Decani Monastery, one of the most valuable cultural objects in Kosovo and Metohija, was added to the World Heritage List. And that is all as far as UNESCO is concerned.

All work on Decani Monastery is going through an Italian organization in cooperation with our institutions in Belgrade - the Institute for the Protection of Monuments and the Ministry of Culture. UNESCO has not done anything in this respect so far.

Владика Рашко Призренски Артемије
Bishop Artemije of Raska and Prizren

да види. Обећали су нам доставити извештај комисије. Нажалост, тај извештај ни до данас није стигао од Унескоа. У сваком случају, они јесу показали интересовање, али ниједан од тих уништених објеката није под њиховом директном заштитом. Хвала им што су показали добру вољу тиме што су извршили увид причињене штете. Али, не мислим да ће они, бар до сада нису показали спремност - да учествују у обнови тих споменика. За обнову наших споменика на КиМ више су заинтересовани из Савета Европе, руских комисија и неких међународних организација, премда је све још увек само у обећањима, разговорима, проценама, ништа се конкретно није учинило.

Од стране наше државе није учињено ни толико. Иако смо настали да после мартовског погрома једна наша комисија или у кооперацији са неким међународним организацијама обиђе и изврши конкретну и потпуну процену учињене штете, то до сада није учињено. Министарство културе јесте учествовало у мисијама Савета Европе, долазило на Косово и вршило увиђај по коме би требало да се врше реконструкције свих објеката. Међутим, у писању тих извештаја наши чланови нису учествовали. То су писали само представници Савета Европе. Дали су своје сугестије и све је до данас остало на томе.

С Српска енклава у којој су Високи Дечани, данас је под надзором италијанских мировних трупа. Шта ће се десити ако Италијани оду? Шта после њих?

Пре свега, сматрам да они неће отићи пре него што се нешто конкретно не реши о статусу КиМ, а посебно питање наших великих светиња и споменика културе. Не мислим да ће се једноставно дићи и отићи, а то препустити доброј и злој вољи околног становништва, јер знамо шта би они најрадије учинили тим нашим споменицима: оно што су учинили манастиру Зочисту, Светој Тројици и осталим нашим светињама.

Верујем да до тога неће доћи и не би смело доћи. На крају крајева, ако се Кејфор и УНМИК покупе и оду, наша држава је дужна да штити и свој народ и своју културну баштину на Косову и Метохији.

С Колико сте задовољни државом СЦГ и њеној помоћи живљу на КиМ?

- Нисам задовољан. Министарство културе ове године ради и помаже опстанак монаштва и свештенства месечним донацијама. Што се тиче културне баштине, ту није показана никаква активност, нити иницијатива у вези с обновом.

Кренули смо у обнову манастира Девича и Светих Архангела да би монаштво могло да добије макар по један чврст објекат, не би ли презимило. Министарство културе је дало извесна средства да се ти започети радови доврше. На Архангелима су радови у току, док за Девич још ништа нисмо добили. Очекујемо да ће се макар на та два објекта нешто учинити у догледно време, јер зима је већ на прагу.

Ш Шта је са Грачаницом, Богородицом Љевшиком и осталим српским манастирима?

- Грачаница - хвала Богу, стоји где је и била. Она није оштећена, јер се налази у мало већој српској енклави. Живи својим нормалним животом, ако се може назвати нормалним, било где на Косову. Али, с обзиром да је то мало већа српска енклава, ипак се живи привидно нормално. Љевшика, као што се зна - 17. марта је пострадала - спаљена је и демолрана. Уништене су све фреске. На њој се још ништа није радило у вези с обновом и рестаурацијом.

С Колико је тачно да је Унеско дао већа материјална средства за обнову неких албанских джамја и споменика, иако су Дећани под његовом заштитом?

- Унеско није до сада дао ништа за обнову наших цркава и манастира, а није ми познато да је било шта давао за реконструкцију или подизање и обнову оштећених у рату албанских джамја. То ми није познато.

С На који начин су Дећани до сада штићени од стране Унеска и осталих међународних организација?

Your Grace, if I remember correctly, after the March pogrom against the Serbs and Serbian holy shrines in Kosovo and Metohija, UNESCO immediately sent a mission to tour the destroyed buildings?

The UNESCO mission spent three days in Kosovo but was not able to see everything. They promised they would forward us the commission's report. Unfortunately, the report from UNESCO has not arrived to this day. In any case, they did demonstrate interest but none of the destroyed objects is under their direct protection. We are grateful for the good will they demonstrated by conducting an assessment of the damage done. But I don't think that they will be participating in the restoration of these monuments, or at least they have yet to demonstrate the readiness to do so. The Council of Europe has shown more interest in the restoration of our monuments in Kosovo and Metohija, as have Russian commissions and some international organizations, although everything is still at the level of promises, talks and assessments. Nothing concrete has been done so far.

Not even that much has been done by our country. Even though we tried to get our commission to come out and conduct a concrete and complete assessment of the damage done after the March pogrom at least in cooperation with some international organizations, this still has not been done. The Ministry of Culture did participate in the Council of Europe's missions, coming to Kosovo and conducting an investigation according to which reconstruction of all buildings is supposed to be done. However, our members did not participate in the writing of these reports and solely representatives of the Council of Europe wrote them. They presented their suggestions and to this day that's where things stand.

The Serbian enclave where Visoki Decani is located is now guarded by Italian peacekeeping troops. What will happen if the Italians leave? What comes after?

First of all, I don't believe they will leave until something concrete is resolved with respect to the status of Kosovo and Metohija, and especially with respect to our great holy shrines and cultural monuments. I don't think they will simply pick up and leave and abandon this to the disposition, good or bad, of the local population because we know what they would like to do to our monuments - what they have already done to Zociste Monastery, the Holy Trinity and other [Serbian Orthodox] holy shrines.

I believe that this will not happen and it should not be allowed to happen. And ultimately if KFOR and UNMIK do pick up and leave, our country is responsible for protecting both its people and its cultural heritage in Kosovo and Metohija.?

Обнова манастира Св. Архангела код Призрена
The reconstruction of St. Archangels monastery near Prizren

How satisfied are you with the state union of Serbia and Montenegro and its assistance to the people living in Kosovo and Metohija?

I'm not. This year the Ministry of Culture is working and helping the monks and clergy with monthly donations. As far as the cultural heritage is concerned, there has been no activity nor any initiative related to its restoration shown so far.

We have begun the restoration of the monasteries of Devic and Holy Archangels so that the monks and nuns could have at least one permanent building at each location in which to spend the winter. The Ministry of Culture has contributed some funds to complete the started work. Work is presently going on at Archangels but we have not received anything yet for Devic. We expect that at least those two buildings will be able to be completed in the near future because winter is almost upon us.

What about Gracanica, Bogorodica Ljeviska and the other Serbian monasteries?

Gracanica, thank God, still stands in the same place. It has not been damaged because it is located in a somewhat bigger Serbian enclave. Life there is normal inasmuch as life can be called normal anywhere in Kosovo. However, since it is a slightly larger Serbian enclave, life appears normal. Ljeviska, as we know, was destroyed on March 17; it was torched and demolished. All the frescoes have been destroyed. Nothing at all has been done there with respect to renewal and restoration.?

How accurate is the claim that UNESCO has given significant material assistance for the renewal of some Albanian mosques and monuments, even though Decani is under its protection?

So far UNESCO has given nothing for the restoration of our churches and monasteries, and I am not aware that it gave anything for the recon-

- Од Унеска ништа. Једноставно, Високе Дечане штити Кејфор. Од 1999. Италијани су у непосредној близини Дечана. Имају јак пункт, и они штите Дечане од насртаја албанских екстремиста. Унеско је учинио то што га је унео на Листу светске културне баштине. То сигурно има значаја, јер ће свакако бити посвећена посебна пажња његовој заштити.

С Како се Унеско понаша према осталим српским и православним црквама и манастирима?

- Остали објекти нису под ингеренцијом Унеска, јер нису унесени у Листу светске културне баштине о којима брине Унеско. Рекао сам да је послао своју мисију на Косово да утврде степен уништавања и разарања, иако то нису споменици од светског значаја. Захвални смо им што су показали интересовање. То је једино што су до сада учинили.

С Има ли излаза за Србе на Косову и Метохији?

- Верујем у будућност српског народа на КиМ зато што верујем у Бога. Мислим заиста да без помоћи Божје и без наде на помоћ Божију не би се могло доле опстати. Та вера и та нада на помоћ Божију још нас држе доле. Надамо се да ће и међународна заједница кад-тад нешто учинити да би се живот нормализовао.

С Преосвећени, разговарамо пре вашег пута за Америку. Којим поводом путујете и шта очекујете од ваше духовне мисије и посете тамошњем српском живљу?

- Ово је четврти пут у овој години како долазим у Америку. Увек са циљем и задатком да сведочим пред светским моћницима - пред америчком администрацијом и пред нашим народом који је тамо у расејању, о стварном стању на КиМ, о стању нашега народа, његовом тешком положају, обесправљености - што се тиче свих људских права, као и о положају наших уништених и порушених светиња. Ја сам у Америку ишао и пре сукоба на КиМ, за време сукоба и нарочито после сукоба. Последњих пет година, дакле, био сам много пута у Америци. Увек сам био тамо радо примљен и саслушан. Добијао сам многа обећања. Нажалост, та обећања су остајала само обећања. Скоро ништа од тога што је обећавано, није на терену реализовано. Али, наду не губимо и зато поново идемо у Америку да говоримо и да сведочимо.

НАЂА АНДРЕЈЕВИЋ

struction or building and restoration of Albanian mosques damaged in the war. I am not aware of it.?

How has Decani been protected by UNESCO and other international organizations in the past?

It has not been protected by UNESCO at all. Simply, Visoki Decani is protected by KFOR. Since 1999 the Italians have been immediately proximate to Decani. They have a strong checkpoint and they protect Decani from attacks by Albanian extremists. UNESCO did its part by including the monastery on its World Heritage List. This is also significant because more care will be given to its protection.?

What is UNESCO's attitude toward other Serbian Orthodox churches and monasteries?

Other buildings are not under the jurisdiction of UNESCO because they are not a part of the World Heritage List which is UNESCO's sole concern. I have already said that UNESCO sent a mission to Kosovo to determine the degree of destruction and devastation, even though these monuments are not [defined as being] of world importance. We are grateful to them for showing their interest. It is all they have done so far.?

Is there hope for the Serbs in Kosovo and Metohija?

I believe in the future of the Serbian people in Kosovo and Metohija because I believe in God. I truly think that without God's help and without hope in God's help we could not survive down there. This faith and this hope in God's help still keeps us there. We also hope that sooner or later the international community will do something to make normal life possible.?

Your Grace, we are speaking before your trip to the United States. What is the purpose of your visit and what do you expect from your spiritual mission and visit to the Serbs who live there?

This will be my fourth trip to the United States this year always for the purpose and with the task of testifying before world's powerful leaders ? before the U.S. administration and before our people who live abroad about the real situation in Kosovo and Metohija, the situation of our people and our difficult position, lack of rights, meaning all human rights, as well as the position of our devastated and destroyed holy shrines. I have traveled to the U.S. before the conflict in Kosovo and Metohija, at the time of the conflict and especially after the conflict so in the last five years, I have visited the U.S. quite a few times. I have always been gladly received and listened to there. I received many promises. Unfortunately, those promises never materialized. Almost none of what was promised has been realized on the ground. But we still have hope and that is why we are visiting the U.S. again to talk and to testify.

By NADJA ANDREJEVIC

МОНАСИ СЕ ВРАТИЛИ У МАНАСТИР ЗОЧИШТЕ КОД ОРАХОВЦА

Пет година након што је до темеља опљачкан и спаљен манастир Св. Козме и Дамјана у селу Зочиште код Ораховца, монаси су се вратили на згаришта са намером да поново обнове монашки живот. По благослову владике Артемија обнову манастира Зочиште ће водити протосинђел Петар, игуман манастира Ђурђеви Ступови, који је у манастир дошао јуче са јеромонахом Серафимом и јеродјаконем Спиридоном.

Посебна заслуга за повратак монаха припада италијанском генералу Ерику Данилу (Erriko Danilo), команданту бригаде Југо-запад у Призрену, као и његовом заменику, немачком пуковнику Ерхарду Билеру (Erhard Buehler). Иако претходних година није постојала спремност у КФОР-у да се обезбеди повратак монаха, генерал Ерико је обнову манастира Зочишта одмах истакао као један од приоритета у току свог мандата. По његовој наредби италијански војници су детаљно очистили терен и припремили услове за повратак монаха. Иначе, манастир сада обезбеђују снаге аустријског КФОР-а, почто се Зочиште налази у њиховој зони одговорности. Са повратком монаха су

MONKS RETURN TO ZOCISTE MONASTERY NEAR ORAHOVAC

Five years after the monastery of Sts. Cosmas and Damian in the village of Zociste near Orahovac was completely looted and torched, monks have returned to the burned ruins of this holy shrine with the intent of renewing monastic life there. With the blessing of Bishop Artemije, the renewal of Zociste Monastery will be led by Protosingel Peter, the abbot of the monastery of Djurdjevi Stupovi, who arrived in the monastery on Wednesday with Hieromonk Serafim and Hierodeacon Spiridon.

Special thanks for the return of the monks goes to Italian general Erriko Danilo, the commander of MNB South-west in Prizren, and his deputy, German colonel Erhard Buehler. Although KFOR has been unwilling to provide security for the return of the monks in previous years, General Erriko immediately made it clear that the restoration of Zociste Monastery would be one of the priorities during his mandate. On his orders Italian soldiers thoroughly cleared the terrain and created conditions for the return of the monks. The monastery is now under the protection of Austrian KFOR, as Zociste is in their area of responsibility. Local Albanians also agreed to the monks' return, and the monks hope that it will be possible

се такође сагласили и локални Албанци, па монаси живе у нади да ће бити могуће поново обновити добре суседске односе који су постојали пре рата и омогућити повратак избеглог српског становништва.

Данас је манастир Зочиште посетио владика липљански Теодосије који је у име дечанског братства монасима однео једну камп-кућицу и потребне намирнице.

"Потребе су велике и надамо се да ће наш верни народ помоћи обнову ове светиње", рекао је владика Теодосије након посете Зочишту. Иначе, по благослову владике Артемија већ су направљени планови за обнову манастира која ће се радити у режији Епархије рашко-призренске.

Манастир Зочиште је подигнут у 14. веку и из тог времена до пред 1999. годину сачувала се црква Св. Козме и Дамјана. У лето 1999. године, након доласка снага КФОР-а, припадници ОВК су опљачкали и запалили манастир из кога су монаси били евакуисани у последњем тренутку. У манастиру су чувани делови моштију чудотвораца Козме и Дамјана које се тренутно налазе у Сопочанима. Локални Албанци, који су пре рата доводили своје болесне у манастир, тражећи молитву и исцељење и даље посећују рушевине ове светиње. Отац Петар је у згаристу храма приметио остатке зелених и црвених свећа које су кришом оставили Албанци из ораховачког краја.

Manastir Zo~ište, vladika Teodosije sa o. Petrom i monasima
Zociste Monastery, Bishop Teodosije with Fr. Petar and monks

to restore the good neighborly relations that existed before the war, and enable the return of the displaced Serbian population.

On Thursday Bishop Teodosije of Lipljan visited Zociste Monastery and on behalf of the Decani brotherhood presented the monks with a camping trailer and necessary supplies.

"The needs are great and we hope that our faithful people will help with the restoration of this holy shrine," said Bishop Teodosije after visiting Zociste. With the blessing of Bishop Artemije of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija, plans have already been made for the restoration of the monastery under the direction of the Diocese.

Zociste Monastery was built in the 14th century and the monastery church of Sts. Cosmas and Damjan dating back to that period was preserved until 1999. In the summer of that year, after the deployment of KFOR, members of the Kosovo Liberation Army looted and torched the monastery. The monks were evacuated at the last minute. The monastery is the permanent home of the relics of the Holy Unmercenary Physicians Cosmas and Damian, which are presently located in Sopocani Monastery. Local Albanians who sought prayers and healing here for the ill before the war still visit the ruins of this holy shrine. Among the burned remains of the church Father Petar observed the remnants of green and red candles lit here in stealth by the Albanians of the Orahovac region.

НА КОСОВО СЕ ВРАТИЛО МАЊЕ ОД ЈЕДАН ОДСТО СРБА

БЕОГРАД - Тридесет двоје косовометохијских Срба из села Видање код Клине, после готово пет и по година, прејуче се најзад вратило на своја огњишта. Ова охрабрујућа вест истовремено подсећа и опомиње на једну изузетно поражавајућу чињеницу - од средине јуна 1999. године, када је из јужне српске Покрајине прогнано више од 250.000 Срба, вратило се тек око две хиљаде, или мање од један одсто.

"Зaslуге" за овај трагичан биланс припадају искључиво међународној заједници, односно Унмику и привременим институцијама Косова и Метохије, пре свега покрајинској влади, које не показују искрену жељу да повратак расељених и прогнаних Срба заиста започне. Повратак Срба остварен је у само десетак места, искључиво села, на Косову и Метохији.

Насељавања Срба нема ни у једном граду који је етнички потпуно очишћен 1999. године. Прошле године "на кашичицу" је започео повратак у селима која су била већинска или искључиво српска. У Пећком округу, који је пре пет година највише страдао, Косовци су се вратили у Бело Поље код Пећи и Бичу, Осојане, Грабац, Суви Лукавац, Шаљиновицу и Тучеп између Клине и Истока.

Око Приштине, повратак је започео у Новом селу, а око Косовске Митровице у Лештару и Клобукару. На подручју Гњилана, вратили су се у Подгорце, а на подручју Штрпца и Призрена повратници су почели да насељавају села Драјчићи, Средска, Мушниково, Горње Село, Лањане и Новаке.

Међутим, у невиђеном овогодишњем четвородневном (од 17. до 20. марта) таласу насиља и погрома над Србима, до темеља су спаљена и порушена сва повратничка насеља, осим Осојана.

Према речима шефа сектора за повратак Координационог центра

FEWER THAN ONE PERCENT OF SERBS HAVE RETURNED TO KOSOVO

BELGRADE - Thirty two Kosovo and Metohija Serbs from the village of Vidanje near Klina, after almost five and a half years, finally returned to their age-old homes two days ago. This encouraging news at the same time reminds and warns us of an exceptionally crushing fact: since the middle of June 1999, when more than 250,000 Serbs were driven out of the southern Serbian Province, only some 2,000 have returned, or less than one percent.

"Credit" for this tragic balance belong exclusively to the international community, that is, UNMIK and the provisional institutions of Kosovo and Metohija, first of all, the provincial government, who have failed to show a sincere desire for the return of displaced and expelled Serbs to really begin. Serb returns have been realized in only some ten locations, all villages, in Kosovo and Metohija.

There have been no Serb returns to any city that was ethnically cleansed in 1999. Last year returns began "in dribbles" to villages that were mostly or exclusively Serb. In the Pec district, which suffered most five years ago, Kosovo natives returned to Бело Поље near Pec and Bica, Osojane, Grabac, Suvi Lukavac, Saljinovica and Tucep between Klina and Istok.

Near Pristina returns began in Novo Selo, and near Kosovska Mitrova in Ljestar and Klobukar. In the Gnjilane area, they returned to Podgorce, and in the region of Strpce and Prizren the returnees began to come to the villages of Drajcici, Sredska, Musnikovo, Gornje Selo, Lanjane and Novake.

However, in the unprecedented four-day long wave of violence and persecution against the Serbs which occurred this year (from March 17 to 20), all returnee settlements except Osojane were burned to the ground and destroyed.

According to the director of the Section for Returns of the Coordinat-

Ruševine sela Ljug sa panoramom Istoka iza wegа
The ruins of village Ljug with panorama of town Istok behind it

Нема обнове кућа

Више од 70.000 српских кућа или станова на Космету је узурпирано или потпуно уништено, а само у мартовском таласу насиља спаљено је више од 350 кућа. И поред многих обећања Унмика и Владе Космета, обнова је започела тек на неколико српских домова. Косметска влада је недавно покушала да обмане међународну заједницу, јер је почетак радова на једном објекту у старом призренском насељу Поткалјаја приказала као почетак целе реконструкције насеља. Група од 60 Срба повратника и даље се налази у бази Кфора у Призрену

за Косово и Метохију Владимира Цуцића, од почетка ове године на Космет се вратило 856 лица, од којих је само 254 Срба.

У складу са утврђеним приоритетима, од 1.500 објеката, намењених пре свега повратницима, било је предвиђено да се најпре гради 360, као апсолутно најпречих, са посебним фокусом

ing Center for Kosovo and Metohija, Vladimir Cucic, 856 persons have returned to Kosovo and Metohija since the beginning of this year; of these, only 254 are Serbs.

In accordance with established priorities, out of 1,500 objects intended primarily for returnees, plans foresaw the building of 360 of the highest priority in

No rebuilding of houses

More than 70,000 Serb houses and apartments in Kosovo and Metohija have been usurped or completely destroyed. More than 350 houses were torched just in the wave of violence last March. Despite many promises by UNMIK and the Kosovo and Metohija Government, restoration has begun on only a few Serb homes. The Kosovo and Metohija government recently tried to deceive the international community by presenting the beginning of work on one building in the old Prizren quarter of Potkaljaja as the beginning of the reconstruction of the entire quarter. A group of 30 Serb returnees is still located in the KFOR base in Prizren.

на Метохију. Са приоритетима се сагласила и Канцеларија за повратак и заједнице Унмика, а било је предвиђено да се потребна средства од 3,6 милиона евра обезбеде кроз буџет привремених институција Космета. Међутим, реализација пројекта није ни почела јер поменута средства, нажалост, ипак нису обезбеђена.

- Сви рокови за реконструкцију од 17. марта су пробијени, посебно када су у питању општине Косовског округа. Динамика у општинама Приштина, Косово поље, Обилић и Липљан је изузетно незадовољавајућа, било да је реч о приватној својини било када се ради о друштвеним објектима - каже Цуцић.

Чак и када се понеки објекат заврши, повратници не могу да се уселе због лоше безбедносне ситуације и неспремности или неспособности Кфора да било шта уради да се стање побољша. Такође, на објектима или пратећој инфраструктури локални Шиптари свакодневно врше опструкције и уништавају започето или већ подигнуто. Због свега тога, заустављене су све даље активности на обнови, јер је број заинтересованих нагло опао, управо због свих наведених проблема.

П. Памћ

Живот у гету

"Ми овде живимо као у гету. Ономогућено нам је слободно кретање ван насеља, а само уз ризик можемо да одемо до Пећке патријаршије. Често смо изложени провокацијама комшија Шиптара, а о запослењу или бољој будућности за сада можемо само да сањамо", причају за наш лист малобројни двоструки повратници у Белом Пољу код Пећи.

Life in a ghetto

"We live here like in a ghetto. We have no freedom of movement outside the settlement. We have to take a risk to go to the Pec Patriarchate. We are frequently exposed to provocations from our Albanian neighbors, and for now we can only dream about jobs and a better future," the few two-time returnees to Belo Polje near Pec told our paper.

the first phase, with a special focus on Metohija. These priorities were accepted by the UNMIK Office for Returns and Communities, and the necessary amount of 3.6 million euros was expected to be provided through the budget of the provisional institutions of Kosovo and Metohija. However, the realization of the project has not even started because the aforementioned funding, unfortunately, was not provided after all.

"All deadlines for reconstruction have passed since March 17, especially with regard to the municipalities of the Kosovo district. The dynamics in the municipalities of Pristina, Kosovo Polje, Obilic and Lipljan are exceptionally unsatisfactory, whether we are talking about privately- or socially-owned property," says Cucuc.

Even if a building is completed once in a while, returnees cannot move in because of the poor security situation, and the unwillingness or inability of KFOR to do anything to improve the situation. As well, Albanians are carrying out daily obstructions on the buildings themselves or accompanying infrastructure, and destroying what has been begun or completed. For all these reasons, all further activity on restoration has come to a standstill because the number of interested persons has suddenly plunged for all the reasons we have mentioned.

P. Pašić

СВЕТИЊЕ СУ УВЕК ЗБЛИЖАВАЛЕ ЉУДЕ

ЕРПКИМ Инфо-служба
Грачаница, 30-31 октобар 2004. год.

У организацији италијанске невладине организације ИНТЕРСОС група албанске, српске и ромске деце посетила је манастир Високи Дечани. Иако сами монаси већ пет година не могу да се слободно крећу ван зидова манастира, настојатељ Високих Дечана, владика Теодосије је изашао у сусрет овој иницијативи ИНТЕРСОСА у жељи да се пружи искрен допринос унапредјењу међуетничких односа као и да се промовише поштовање културног наслеђа међу омладином Косова и Метохије.

У групи је било укупно 105 деце који су у манастир дошли у пратњи

Манастир Високи Дечани, Деца са монасима испред дечанске цркве
Visoki Decani monastery - children with the monks in front of Decani church

својих наставника и представника ИНТЕРСОСА. Након обиласка цркве где им је о. Сава одговарао на различита питања деци је понудјена закуска, а потом су им подељени поклони - пакетићи са школским материјалом. Након посете извору минералне воде, близу манастира и заједничких фотографија деца су отишла из манастира у правцу Пећи где су посетила локални музеј.

"Посета је била веома лепо организована, каже за ЕРПКИМ Инфо-службу, о. Сава, и мислим да су деца отишла обогашена новим искуствима, а пре свега сазнањем да културно-историјске вредности треба да зближе људе добре воље, а не да их раздвајају. Манастир Високи Дечани је увек био и остаће отворен за све људе добре воље и надамо се да ће деца својим вршњацима и родитељима пренети своје утиске из Високих Дечана". "Жао нам је што деца из Србије још не могу слободно да долазе у посету нашим светињама, али се надамо да ће и то ускоро бити могуће", рекао је о. Сава

Манастир Високи Дечани, Отац Сава показује деци цркву. Деца су показала интересовање за певнице са којих монаси читају и певају у току богослужбења

Манастир Високи Дечани су у току послендјих пет послератних година у више наврата посећивала деца из српских енклава у пратњи КФОР-а. Ово је била прва посета деца различите етничке припадности која су пожелела да посету манастир.

Након ове посете у манастир је дошла и једна група албанских студентата са факултета за архитектуру, универзитета у Приштини у пратњи једног италијанског професора. Монаси су и овој групи показали манастир и упознали их са уметничким достигнућима архитектуре и фреско-сликарства 14. века.

Манастир Зочиште, улазна капија поред које су паркирана оклопна возила КФОР-а и постављен шатор за војнике који обезбеђују манастир. На зидовима капије су још видљиви натписи које су оставили припадници УЧК и ТМК (Косовског заштитног корпуса)

Zociste Monastery, entrance gate with parked KFOR armored vehicle and tent for soldiers guarding the monastery next to it. Still visible on the walls of the gate is graffiti left by members of the KLA and the Kosovo Protection Corps

НАПАДОМ НА ВЛАДИКУ АРТЕМИЈА УНМИК ПРАВДА СОПСТВЕНИ ПОРАЗ

У свом саопштењу за штампу од 13. октобра УНМИК је оптужио владика Артемија да повлашћуем потписа на споразум о обнови порушених православних цркава у мартовским немирима "делује противно циљу изградње мултиетничког Косова са пуним поштовањем за све заједнице и верске објекте". У истом саопштењу УНМИК-а се даље шда је "до сада направљен велики напредак по том питању" и да је "владикино отказивање ранијег споразума и повлашћење његовог представника из овог процеса суспендовало текуће припреме за обнову".

Овај необично оштар напад УНМИК-а на личноост епископа Артемија представља крајње лицемеран и циничан покушај да се класичном заменом теза одговорност за неуспех мисије пребаца са жртве на джелата и да се оправда политика стварања етнички чисте Покрајине која, ето сада због владике Артемија не може да постане мултиетничка. Истина је да процес обнове порушених светиња није прекинут једноставно због тога што није ни започео и што од марта месеца до данас од толико извиканог новца Косовске владе за обнову цркава ни камен није померен са места. "Велики напредак" о коме говори УНМИК-ово саопштење постоји само у медијској пропаганди, али не и у стварности.

Под влашћу УНМИК-а косовски Албанци су порушили 140 православних храмова, разорили десетине гробаља и починили страшне злочине који нису видјени ни под једном тзв. мировном мисијом и створили готово сасвим етнички чисто друштво под видом лажне демократије. Покушај да се јефтином реториком и манипулацијом медијима за пар месеци спере одговорност за све досадашње злочине и мартовски погром показује да у УНМИК-у ни сада нема искрене намере да испуни своје обавезе које су преузете Резолуцијом 1244. Целокупна активност УНМИК-а последњих месеци своди се на интензивну рехабилитацију пропале мисије, која је у марту месецу доживела апсолутни крах, као и појединих албанских лидера који су директно или индиректно учествовали у етничком насиљу претходних година које је кулминирало мартовским погромом.

Намера СПЦ је била и остала да се порушене православне светиње обнове и да се врати прогнано српско становништво које се у њима Богу молило, али УНМИК и Косовска влада немају морално право да условљавају Цркву на било који начин, већ су обавезни да надокнаде тету која је под њиховом влашћу почињена над српском културном баштином, а починиоце насиља да приведу лицу правде. Ситуација у којој албанске градјевинске фирме тобоже обнављају порушене цркве док Србима није чак дозвољено ни да придју својим домовима, које напослетку налазе неадекватно обновљене и закрпљене, једноставно не сме и не може да се понови са црквама које су Божји храмови и које могу да обнављају само они којима оне служе и

UNMIK RATIONALIZES ITS FAILURE BY ATTACKING BISHOP ARTEMIJE

In its October 13 press release UNMIK accused Bishop Artemije of acting "counter to the overall goal to build a multiethnic Kosovo with full respect and security for all communities and religious sites" by withdrawing his signature from an agreement on the restoration of Orthodox churches destroyed during the March violence. UNMIK goes on to state in the release that "until now, considerable progress had been made on this issue" and that "the Bishop's cancellation of his earlier agreement and withdrawal of his representative from the process has suspended ongoing preparations for reconstruction".

This unusually cynical, personal attack by UNMIK on Bishop Artemije is an extremely hypocritical attempt to transfer responsibility for the failure of the mission from the executioner to the victim by "thesis reversal" and to justify the policy of creating an ethnically pure Province, which now apparently cannot become multiethnic because of Bishop Artemije. It's true that the process of restoration of destroyed churches and monasteries has not been interrupted; it never even started! Despite all the shouting from the rooftops about Kosovo government funding, since March to this day not a stone has been moved. The "great progress" touted by the UNMIK statement only exists in media propaganda, not in the real world.

Under the UNMIK administration Kosovo Albanians have destroyed no less than 140 Orthodox churches and monasteries, devastated dozens of cemeteries and committed horrible crimes hitherto unseen under any other so called peacekeeping mission, creating an almost completely ethnically pure society under the guise of false democracy. The attempt to wash responsibility for all crimes committed to date and for the March pogrom in a few months of cheap rhetoric and media manipulation proves that UNMIK still does not have the honest intention of fulfilling its mandate as defined by Resolution 1244. All UNMIK activity in the past few months can be reduced to intensive rehabilitation of a failed mission that experienced complete collapse in March, as well as of certain Albanian leaders who directly or indirectly took part in the ethnic violence of the past years, culminating in the March pogrom.

The intention of the Serbian Orthodox Church has been and remains to restore the destroyed Orthodox holy shrines and to return the expelled Serbian people who prayed to God there to their homes. However, UNMIK and the Kosovo government have no moral right to set any sort of preconditions for the Church; they are responsible for compensating the damage done to Serbian patrimonial sites under their administration, and bringing the perpetrators of violence to justice.

The situation where Albanian construction companies are supposedly rebuilding destroyed Serbian homes while Serbs are not allowed to even visit those homes, which ultimately turn out to be inadequately rebuilt and patched up, simply cannot and must not be allowed to happen with our churches, which are also God's churches, and can therefore be

који су их градили. Процедура за тендере у условима у којима српски градитељи не могу слободно ни да додју до порушених храмова, а камоли да их слободно обнављају сасвим је незадовољавајућа. У више случајева обнове српских кућа порушених у мартовском погрому српским фирмама чак није било ни дозвољено да учествују на тендеру чиме су од стране УНМИК-а и Косовске владе флагрантно кршени сви постојећи закони и процедуре. Неретко Срби су могли да виде оне који су им само пре пар месеци палили куће како сада исте обнављају и стављају новац у свој джеп.

Епархија рашко-призренска нема намеру да поново излаже своје ставове који су мотивисали одлуку владике Артемија да повуче свој потпис па стога јавност желимо још једном да подсетимо на саопштење ЕРП КИМ које је поводом овог питања 15. септембра објавила наша информативна служба (које прилажемо у наставку) као и саопштење Одбора за бригу о културној баштини на Косову и Метохији Министарства културе Србије од 28. септембра (види прилог). Из последњег саопштења се види да је Одбор за бригу о културној баштини КИМ при Министарству културе подржао став владике Артемија и да није реч о његовом личном ставу већ о ставу иза кога стоји СРЦ и Влада Србије.

Манастир Зочиште, италијански војници међу рушевинама цркве. Видљиви су остаци црвених и зелених свећа које пале косовски Албанци из околине у нади да ће добити исцељење

Zociste Monastery, Italian soldiers among the ruins of the church. Remnants of red and green candles lit by local Kosovo Albanians in the hope that this will bring them healing are still visible

регенерисани само од оних који су их градили. Процедура за тендере у условима у којима српски градитељи не могу слободно ни да додју до порушених храмова, а камоли да их слободно обнављају сасвим је незадовољавајућа. У више случајева обнове српских кућа порушених у мартовском погрому српским фирмама чак није било ни дозвољено да учествују на тендеру чиме су од стране УНМИК-а и Косовске владе флагрантно кршени сви постојећи закони и процедуре. Неретко Срби су могли да виде оне који су им само пре пар месеци палили куће како сада исте обнављају и стављају новац у свој джеп.

restored only by those who serve in them and those who built them. A tender process under circumstances where Serbian construction companies cannot even freely get to the destroyed holy shrines, let alone safely restore them, is completely unsatisfactory. In several locations where Serbian houses destroyed in the March pogrom were to be rebuilt, Serbian companies were not even allowed to submit tenders, which must represent a flagrant violation of all existing laws and procedures by UNMIK and the Kosovo government. Not infrequently, Serbs saw the same people who torched their houses only months ago now working on restoring them and putting money in their pockets.

Also the planned works for this year are mostly of cosmetic nature and from the tender documentation it is possible to see that the true goal of the Commission was political, to provide visible results of reconstruction before end of 2004, rather than to start a serious process of rebuilding of destroyed sites. Experts on cultural heritage from Belgrade have also expressed their dissatisfaction because of inadequate procedures which were planned by the Commission.

The Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija does not intend to repeat its positions and reasons motivating Bishop Artemije's decision to withdraw his signature. We do, however, wish to remind the public that the ERP KIM Info Service issued a statement

regarding this issue on September 15, 2004 (see below), as did the Council for the Protection of the Cultural Heritage in Kosovo and Metohija of the Serbian Ministry of Culture on September 28 (see below). From the latter, it is obvious that the Council for the Protection of the Cultural Heritage in Kosovo and Metohija supports the position of Bishop Artemije, and that this is not the Bishop's personal position but the position supported by the Serbian Orthodox Church and the Government of Serbia.

ПРАВОСЛАВНА ЕПАРХИЈА РАШКО-ПРИЗРЕНСКА И КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКА САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

Поводом рада међународне Комисије за обнову храмова на Косову и Метохији

1) Епархија рашко-призренска обавестила је УНМИК да је Меморандум о разумевању о договореним општим принципима обнове цркава, склопљен 28. јуна ове године у Грачаници, у оквиру иницијативе Савета Европе за обнову порушених и оштећених храмова у погрому 17. марта ове године, престао да важи из следећих разлога:

Након мартовског погрома Савет Европе покренуо је иницијативу, у оквиру свог Регионалног програма за културну и природну баштину југоисточне Европе 2003-2005, за обнову свега порушеног и оштећеног. Након тога три Мисије Савета Европе, у чијем раду су учествовали и албански и српски стручњаци, посетиле су Косово и Метохију, са циљем да изврше процену штете и дају препоруке за обнову. Резултати њиховог рада објављени су у извештајима, који су следиле након сваке посете.

Обзиром да иницијатива Савета Европе оличена у међународној Комисији, чији је задатак хитна обнова свега порушеног и оштећеног у мартовском погрому, до сада није дала конкретне резултате на терену, да рокови који су постављени, сасвим је извесно, неће бити испоштовани, као и да је Комисија својим радом одступила од препорука три Мисије Савета Европе, у односу на врсту и количину предвидјених радова, престао је сваки разлог и смисао постојања и рада наведене Комисије.

Стога је Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије у свом обраћању УНМИК-у, поводом рада Комисије, написао "да је дошло до значајних промена у елементима који чине битне одреднице потписаног Меморандума, изнесеним у ташкама 3. и 4.", те

SERBIAN ORTHODOX DIOCESE OF RASKA-PRIZREN AND KOSOVO-METOHİJA

COMMUNIQUE

Regarding work of the international Commission for restoration of churches and monasteries in Kosovo and Metohija

1) The Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija has informed UNMIK that the Memorandum of understanding on agreed upon general principles for the restoration of churches reached on June 28 of this year in Gracanica as part of the initiative of the Council of Europe for the restoration of destroyed and damaged churches and monasteries in the pogrom occurring on March 17 of this year is no longer in effect for the following reasons:

After the March pogrom the Council of Europe launched an initiative as part of its Regional program for cultural and natural heritage of south-east Europe 2003-2005 for restoration of everything destroyed and damaged. After that three CoE Missions including participation by both Albanian and Serbian experts visited Kosovo and Metohija with the goal of assessing the damage and making recommendations for restoration. The results of their work were published in reports which followed each visit.

Since the initiative of the Council of Europe personified by the international Commission, whose task is the urgent restoration of everything destroyed and damaged in the March pogrom, has failed so far to produce concrete results on the ground, that it is completely clear that the deadlines that have been fixed will not be honored, and that the Commission in its work has failed to follow the recommendations of the three CoE Missions with respect to the type and extent of foreseen work, every reason and purpose for the existence and work of the aforesaid Commission has disappeared.

Therefore, Bishop Artemije of Raska-Prizren and Kosovo and Meto-

да су таквим радом Комисије "суспендовани сви наши договори, као и потписани Меморандум, укључујући и сва правна дејства која би могао да произведе".

На крају свог обраћања УНМИК-у Епископ Артемије наводи да сматра "неприхватљивим овакав став и начин рада Комисије, која поступа директно у супротности са претходно наведеним одредбама Меморандума, чиме је онемогућено остваривање циља и сврхе због које је Меморандум и потписан, а из чега произилази да су одредбе Меморандума од стране Комисије погажене и стављене ван снаге", те констатује "да свако даље поступање у складу са Меморандумом, као и обавезе које из њега произилазе, немају више правну снагу".

У свом досадашњем раду међународна Комисија није започела радове ни на једном објекту, нити је у обнову храмова на Косову и Метохији од стране Комисије улозен иједан евро.

2) Епархија рашко-призренска и овај пут изражава своју забринутост због чињенице да су представници Савета Европе, Европске Комисије и УНМИК-а, у петак 10. септембра у Паризу, формирали Независни међународни Комитет за заштиту културног наслеђа на Косову.

У формирању независног Комитета нису учествовали српски представници, нити је држава Србија на било који начин консултована, а предвидјено је да током свог рада Комитет само консултује и обавештава представнике косовских Срба и СПЦ, чиме је држава Србија потпуно дезауисана.

Ово је опасан и неприхватљив тренд заобилажења и минимизирања улоге државе Србије и СПЦ у заштити своје културне баштине на Косову и Метохији. Српска културна баштина се не може утапати ни у какву "косовску", "верску" или "византијску" културну баштину. Она јесте и остаје српска и православна.

3) Епархија рашко-призренска такође саопштава да обнова још једног разрушеног манастира на Косову и Метохији започиње у среду 15. септембра, у сарадњи Епархије и КФОР-а за југозапад. Ради се о манастиру Зочиште код Ораховца, који је разорен јуна 1999. године. Монаси ће бити најпре смештени у контејнерима, до завршетка првих објеката у новембру месецу, чиме ће бити омогућено презимљавање монаштва у пристојним условима.

То ће, након манастира Девича и светих Архангела, чија је обнова такође започела на иницијативу Епархије рашко-призренске, бити трећи манастир који се, након петогодишњег разарања, враћа у првобитно стање.

Радове на обнови манастира Зочиште изводи Епархија рашко-призренска преко епархијског центра "Раде Неимар", уз сагласност Републичког Завода за заштиту споменика културе из Београда.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
Београд, Влајковићева 3
28. септембар 2004. год.

ОДБОР ЗА БРИГУ О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

Одбор за бригу о културној баштини на Косову и Метохији при Министарству културе Републике Србије на седници одржаној 28. септембра текуће године донео је следеће закључке:

1. Одбор у потпуности подржава став владике Рашко-призренског господина Артемија у вези раскида "Меморандума о разумевању" потписаном између представника Рашко-призренске епархије с једне стране и УНМИК-а с друге (28. 6. 2004. године), а у вези формирања и начина рада "Комисије за управљање обномом уништених и оштећених религиозних места у марту 2004. године", и формирања "Независне међународне комисије за бригу о културној баштини на Косову" формиране са стране Савета Европе, Европске комисије и УНМИК-а (10. 9. 2004, Париз).

2. У складу с напред изнетим Одбор је потврдио повлачење представника Српске православне цркве, односно Рашко-призренске епархије протосинђела Нектарија и представника Министарства културе Републике Србије архитекте Драгољуба Тодоровића, стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду, из рада "Комисије за управљање обномом уништених и оштећених религиозних места у марту 2004", а на основу образложења изнетих у

hija in his communication with UNMIK regarding the work of the Commission, wrote that "significant changes have occurred in the elements comprising the fundamental principles of the signed Memorandum as presented in points 3 and 4 of that document" and that in light of the Commission's work "all our agreements are hereby suspended, as well as the signed Memorandum, including all legal ramifications it may have".

At the end of his letter to UNMIK Bishop Artemije stated that he considers "this attitude and method of work by the Commission, which is acting in direct contradiction to previously cited provisions of the Memorandum, is unacceptable and has made it impossible to realize the goals and purpose for which the Memorandum was signed. It therefore follows that the provisions of the Memorandum have been trampled and invalidated by the Commission", the Bishop concludes "and therefore all further actions in accordance with the Memorandum and the responsibilities following from this are no longer legally binding".

In its work to date the international Commission has not begun work on a single object nor has a single euro been invested in restoration of churches and monasteries in Kosovo and Metohija.

2) The Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija again expresses its concern due to the fact that on Friday, September 10, 2004 in Paris representatives of the Council of Europe, the European Commission and UNMIK formed an Independent international Committee for the protection of cultural heritage in Kosovo. Serbian representatives did not take part in the forming of this independent Committee nor was the Republic of Serbia consulted in any way. During the course of its work it is planned that this Committee will only consult and inform representatives of the Kosovo Serbs and the Serbian Orthodox Church, thus completely disowning the Republic of Serbia.

This is a dangerous and acceptable trend of circumventing and minimizing the role of the Republic of Serbia and the Serbian Orthodox Church in protection of their cultural heritage in Kosovo and Metohija. The Serbian cultural heritage cannot be drowned in any sort of "Kosovo", "religious" or "Byzantine" cultural heritage. It is and remains Serbian and Orthodox.

3) The Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija also advises that the restoration of yet another destroyed monastery in Kosovo and Metohija is to begin on Wednesday, September 15, 2004 as a joint effort on the part of the Diocese and KFOR South-west. This is the monastery of Zociste near Orahovac, which was destroyed in June 1999. The monks will first be housed in portable facilities until the completion of the first objects in November, which will enable the brotherhood to spend the winter in decent conditions.

In addition to the monasteries of Devic and Holy Archangels, whose restoration has also begun at the initiative of the Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija, this will be the third monastery to be restored to its original state after five years of destruction.

Construction work on the renewal of the monastery of Zociste is being done by the Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija through its Rade Neimar Construction Center in cooperation with the Serbian Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade.

Republic of Serbia
Ministry of Culture
Belgrade, Vojkovicеva 3
September 28, 2004

COUNCIL FOR CARE OF CULTURAL HERITAGE IN KOSOVO AND METOHİJA

COMMUNIQUE

The Council for the Care of the Cultural Heritage in Kosovo and Metohija, within the Ministry of Culture of Republic of Serbia, made the following decisions on its session of 28th of September:

1. The Council fully supports the position of Bishop Artemije of Raska and Prizren regarding the breaking of the Memorandum on understanding, signed between the Diocese of Raska-Prizren and UNMIK (June 28, 2004) regarding the establishment and methods of work of the Commission for supervision of reconstruction of destroyed and damaged religious sites in March 2004 and creation of the Independent international Commission for the care of cultural heritage in Kosovo, established by the Council of Europe, European Commission and UNMIK (September 9, Paris).

саопштењима Рашко-призренске епархије од 15. и 23. септембра текуће године. Разлог за повлачење српских представника уследио је након што је постало извесно да се наведена Комисија не држи препорука Савета Европе и не спроводи их, како у односу на постављене временске рокове, тако и у односу на врсту и обим предвидјених радова. Такође, констатовано је да се тендерска документација не припрема на основу препорука из Извештаја Савета Европе, него на основу новообављених посета од стране чланова Комисије оштећеним објектима и процена које су том приликом начињене. Овим проценама укинута су и одбачене препоруке Савета Европе.

Све активности Комисије после повлачења српских представника су нелигитимне, као и тендери расписани 22. септембра текуће године.

3. Што се тиче формирања "Независне међународне комисије за бригу о културној баштини на Косову" у Паризу, Одбор сматра да је због непозивања српских представника да учествују у формирању и неконсултативна државе

Група радника на обнови манастира Девич
Group of workers engaged in the reconstruction of Devic monastery

Србије на било који начин, држава Србија у потпуности дезавуирана. На основу документа АТ04 224 који дефинише формирање, начин рада и циљеве "Независне међународне комисије за бригу о културној баштини на Косову", ставови изнети у документу неприхватљиви су за српски народ и Српску православну цркву као творца, власника и корисника српске културне баштине на Косову и Метохији.

4. Одбор је сагласан у процени да уколико овакве иницијативе Савета Европе и других међународних институција наставе да се спроводе на терену без сагласности државе Србије и Српске православне Цркве, то ће бити само још једно насиље у низу многих извршених на Косову и Метохији у последњих пет година, и јасно сведочанство о намерама и карактеру оних који то чине.

5. Одбор је сагласан да питање очувања и обнове српске културне баштине на Косову и Метохији, како у погледу приоритета, тако и у погледу програма и пројеката, припада надлежним службама државе Србије и Српске православне Цркве, с тим да међународне институције и експерти могу бити од велике помоћи.

НЕ САМО ДА НАС ЖИВЕ САХРАЊУЈУ, ВЕЋ НАС ТЕРАЈУ И ДА ЋУТИМО...

Петерсенова изјава у *Der Spiegel* представља политички и морално крајње неодговоран чин и дубоко вредја породице пострадалих Срба и свих оних који већ пет година живе у "хорор-причи" коју режира УНМИК са албанским лидерима. Истовремено речи шефа УНМИК-а у овом критичном периоду подстичу даље насиље према Србима и дају алиби злочинцима који више од пет година спроводе политику етничког терора под влашћу УН. Све што су Срби прошли на Косову и Метохији под УНМИК-овом влашћу, посебно током мартовског погрома, заиста с правом може да се назове хорором, али тај хорор није производ маште већ је последица катастрофалних резултата мисије УН, која након пет година насиља и дискриминације преко ноћи хоће да прогласи сопствену победу на трагедији једног народа и његове Цркве. Ова најнеуспелија мировна мисија у историји УН је на Косову и Метохију донела само патњу и бол неалбанском становништву допустивши систематско насиље и злочине против Срба, Рома, Горанаца и других мањинских заједница, за што ниједан шеф УНМИК-а није понео одговорност.

ПРАВОСЛАВНА ЕПАРХИЈА РАШКО-

2. In agreement with the previously adopted positions the Council confirmed withdrawal of the Serbian Orthodox Church (The Diocese of Raska-Prizren) representative Fr. Nektarije and the representative of the Serbian Ministry of Culture, architect Dragoljub Todorovic, an expert of the Republic institute for protection of cultural monuments from Belgrade, from the Commission for reconstruction of destroyed and damaged religious sites in March 2004, on the basis of positions expressed in communiqués by the Raska-Prizren Diocese on September 15 and 23. The withdrawal of the Serb representatives occurred after it became clear that the Commission does not comply with recommendations of the COE and

does not implement them neither regarding the expected timeline nor regarding the expected amount of reconstruction works. Also, it has been concluded that the tender documentation is not being prepared on the basis of COE recommendations but on the basis of recent visits to damaged sites by members of the Commission and assessments which were made on those occasions. With these assessments the COE recommendations have practically been abolished and rejected.

Therefore all activities of the Commission after withdrawal of the Serb representatives are not considered legitimate, including the tenders from September 22.

3. Regarding the establishment of the Independent international commission for the care of the cultural heritage in Kosovo (IIC) in Paris, the Council is of the opinion that due to absence of Serb representatives in establishing of the Commission and failure to consult the Serbian authorities in any way, the Serbian state authority has been completely repudiated. On the basis of the document АТ04 224 by which establishing of the Independent international commission for the care

of the cultural heritage in Kosovo is defined, together with its methods and goals, the positions expressed in the document are unacceptable for the Serbian people and the Serbian Orthodox Church as creator, owner and user of the Serbian cultural heritage in Kosovo and Metohija.

4. The Council has agreed in its assessment that if such initiatives by COE and other international institutions continue on the ground without consent of the Serbian authorities and the Serbian Orthodox Church, that would be one more violation in the series of many other committed in Kosovo and Metohija in the last five years as well as a clear indicator of intentions and character of those who implement them.

5. The Council has agreed that the issue of protection and reconstruction of the Serbian cultural heritage in Kosovo and Metohija regarding the priority, program and projects belongs to the authorized institutions of Serbia and the Serbian Orthodox Church, while the international institutions and experts may be of great assistance.

President of the Council

NOT ONLY ARE THEY BURYING US ALIVE BUT THEY ARE FORCING US REMAIN QUIET...

Petersen's statement in "Der Spiegel" represents an extremely irresponsible act both politically and morally and gravely insults the families of killed Serbs and all those who for the past five years have been living a horror story directed by UNMIK and ethnic Albanian leaders. At the same time, the UNMIK chief's comments at this critical period incite further violence toward Serbs and provide an alibi to the criminals who for more than five years have been carrying out a policy of ethnic terror under UN rule. Everything that the Serbs in Kosovo and Metohija have gone through under UNMIK administration, especially during the March pogrom, really can be rightfully called horror and not horror produced by the imagination but the consequence of the catastrophic results of the UN mission, which after five years of violence and discrimination wants to proclaim its own overnight triumph on the tragedy of an entire people and its Church. This least successful of all peacekeeping missions in the history of the UN has only brought suffering and pain to the non-Albanian popu-

ПРИЗРЕНСКА И КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКА

САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

"Споља се показујеште људима праведни, а изнутра сће ђуни лицемерја и безаконја", Мш. 23,28

У интервјуу за последњи број немачког недељника Дер Спиегел шеф УНМИК-а Сорен Јесен Петерсен наставио је безочну кампању блаћења Српске Православне Цркве за коју је са до сада нечувеним лицемерјем изјавио да заједно са београдским политичарима "шири хорор-приче које немају никакву везу са реалношћу на Косову и које су контрапродуктивне за косовске Србе"

Ова најновија изјава Петерсена као и циничне речи Дер Спиеглове новинарке Ренате Флотоу по којој "многи војници КФОР-а и УН администратори недостатак слободе кретања Срба не приписују претњи која долази од Албанаца" (већ ваљда српској уобразиљи) и да "се православно епископ Артемије уживео у улози жртве" наставак је широке и вешто планиране медијске кампање која је покренута из седишта УНМИК-а недавним нападом на владика Артемија због повлачења СПЦ из комисије за обнову порушених цркава. Један службеник УН-а и близак сарадник Петерсена је у недавном телефонском разговору сасвим отворено запретио да ће Црква имати озбиљних проблема због свог става. Ова клеветничка кампања се преко саопштења УНМИК-а и појединих страних медија свакодневно наставља првенствено против оних који своје незадовољство радом мисије УН и косовских институција желе да изразе својим легитимним правом да не учествују у предстојећим косовским изборима који представљају пародију демократије и има за циљ да угуши сваки глас протеста и неслагања са политиком коју форсира нови шеф УНМИК-а и они који стоје иза њега.

Петерсенова изјава у Дер Спиегелу представља пре свега политички и морално крајње неодговоран чин једног међународног бирократе и дубоко вредја породице пострадалих Срба и свих оних који већ пет година живе у "хорор-причи" коју режира УНМИК са албанским лидерима. Истовремено, речи шефа УНМИК-а у овом критичном времену подстичу даље насиље према Србима и дају алиби злочинцима који више од пет година спроводе политику етничког терора под влашћу УН. Све што су Срби прошли на Косову и Метохији под УНМИК-овом влашћу, посебно током мартовског погрома, заиста с правом може да се назове хорором, али тај хорор није производ маште већ је последица катастрофалних резултата мисије УН која након пет година насиља и дискриминације преко ноћи хоће да прогласи сопствену победу на трагедији једног народа и његове Цркве. Ова најнеуспелија мировна мисија у историји УН је на Косову и Метохију донела само патњу и бол неалбанском становништву допустивши систематско насиље и злочине против Срба, Рома, Горанаца и других мањинских заједница, за што ниједан шеф УНМИК-а није понео одговорност. Будући да УНМИК не жели да се конфронтира са албанским екстремистима активно се ради на томе да се Срби и посебно владика Артемије прикаћу као кривци за сопствену несрећу, за неуспели повратак и обнову порушених кућа и цркава и да се на тај начин оправда наставак етничког чишћења.

Медјутим, без обзира на све клевете владика Артемије ће након последњих десетак година остати запамћен као аутентични глас савести српског народа и "добри пастир" (Јн 10,11) који је истину о збивањима на Косову и Метохији проносио од Вашингтона до Москве, од Берлина до Париза и Лондона. Његов став је био и остао исти - да насиље није и не може бити пут ка напретку једног друштва и појединца. Као што је у време Милошевићевог режима владика Артемије био један од главних носилаца отпора против диктатуре, владика је и после успостављања тзв. мира на Косову и Метохији остао глас "вапијућег у пустињи" (Мар 1,3) који је указивао да је једна владавина зла замењена другом, која је још гора у томе што ужива међународну подршку и што се врши у име тобожњег демократије и мултиетничности. Док су под видом лажног мира десетине хришћанских храмова нестајале у пепелу, а свуда унаоколо убијане и киднаповане на стотине Срба, Рома, и других припадника мањина владика Артемије је упорно позивао међународну заједницу да испуни своју дужност и заштити оне који су изложени неправди. Истовремено он је позивао и Србе покајању, да променом режима и одрицањем од Милошевићеве политике крену новим путем ка Европи и свету. Он је први пружио руку помирења албанским лидерима, први међу Србима на Косову признао и осудио злочине над Албанцима за време рата, први је ступио у сарадњу са УНМИК-ом и КФОР-ом и повео Србе у нове косовске институције са надом да се демократија може и мора изградити једино сарадњом и дијалогом. Српски екстремисти и лажне патриоте су га називали издајником и страним агентом, а

lation of Kosovo and Metohija, allowing the perpetration of systematic violence and crimes against Serbs, Roma, Gorans and other minority communities and without one single UNMIK chief being held accountable

ORTHODOX DIOCESE OF RASKA-PRIZREN AND KOSOVO-METOHİJA

COMMUNIQUE

"So you also outwardly appear righteous to men, but within you are full of hypocrisy and iniquity." (Mat. 23:28)

In an interview for the most current issue of the German weekly "Der Spiegel" UNMIK chief Soren Jessen-Petersen has continued the impudent campaign of mud-slinging at the Serbian Orthodox Church, which he now accused with unprecedented hypocrisy of working with Belgrade politicians "to spread horror stories that have nothing to do with the reality in Kosovo and that are counterproductive for the Kosovo Serbs".

This latest statement by Petersen, and the cynical words of "Der Spiegel" reporter Renate Flottau that "many KFOR troops and UN administrators do not ascribe the lack of freedom of movement for the Serbs to a threat from the Albanians" (presumably it is a figment of the Serbs' imagination) and that "Orthodox Bishop Artemije has become "accustomed to playing the role of victim" represents the continuation of a comprehensive and skillfully planned media campaign launched from UNMIK headquarters with the recent personal attack on Bishop Artemije for withdrawing the representative of the Serbian Orthodox Church from the commission for the restoration of destroyed churches. In a recent telephone conversation, a UN official and close associate of Petersen openly threatened that the Church would have serious problems because of its position. Through UNMIK's communiqués and certain foreign media this slanderous campaign is continuing from day to day primarily against those who wish to express their dissatisfaction with the work of the UN mission and Kosovo institutions through their legitimate right of nonparticipation in the upcoming Kosovo elections, which are a parody of democracy and have the goal of drowning out every voice of protest and dissent with the policies currently promulgated by the new UNMIK chief and those who stand behind him.

Petersen's statement in "Der Spiegel" represents an extremely irresponsible act both politically and morally and gravely insults the families of killed Serbs and all those who for the past five years have been living a horror story directed by UNMIK and ethnic Albanian leaders. At the same time, the UNMIK chief's comments at this critical period incite further violence toward Serbs and provide an alibi to the criminals who for more than five years have been carrying out a policy of ethnic terror under UN rule. Everything that the Serbs in Kosovo and Metohija have gone through under UNMIK administration, especially during the March pogrom, really can be rightfully called horror and not horror produced by the imagination but the consequence of the catastrophic results of the UN mission, which after five years of violence and discrimination wants to proclaim its own overnight triumph on the tragedy of an entire people and its Church. This least successful of all peacekeeping missions in the history of the UN has only brought suffering and pain to the non-Albanian population of Kosovo and Metohija, allowing the perpetration of systematic violence and crimes against Serbs, Roma, Gorans and other minority communities and without one single UNMIK chief being held accountable. Since UNMIK does not want to confront the Albanian extremists, there are active efforts being made to suggest that the Serbs and especially Bishop Artemije are guilty for their own misfortune and for unsuccessful returns and the restoration of destroyed houses and churches, thus rationalizing the continuation of ethnic cleansing.

However, despite all slander after the last decade or so Bishop Artemije will be remembered as an authentic voice of the Serbian people's conscience and a "good shepherd" (Jhn 10:11) who carried the truth about events in Kosovo and Metohija from Washington to Moscow, and from Berlin to Paris and London. His position was and is unchanged: that violence is not and cannot be the path to the progress of either a society or an individual. After becoming one of the major proponents of resistance against dictatorship during the time of the Milosevic regime, following the establishment of so-called peace in Kosovo and Metohija Bishop Artemije remained the voice "of one crying in the wilderness" (Mar 1:3), pointing out that one evil rule had been replaced by another that is even worse because it enjoys international support and supposedly acts in the name of democracy and multiethnicity. As dozens of Christian churches and monasteries were reduced to ashes under the guise of false peace, and hundreds of Serbs, Roma and other members of minorities were killed and kidnapped throughout Kosovo and Metohija, Bishop Artemije persis-

албански екстремисти српским националистом. Медјутим, пред Богом и широм света морални углед владике Артемија остао је неприкосновен јер је био и остао човек који се бори за правду, опстанак своје Цркве и њеног верног народа на просторима на којима Срби вековима живе и Богу се моле.

Чиме су међународна заједница и косовски Албанци узвратили владике Артемију за његов дубоко морални став и личну жртву? Новим злочинима, новим порушеним црквама и раскопаним гробовима. Да ли је то пораз владике Артемија и његове јевандјелске "политике"? Засигурно не, јер без обзира на све несреће које су задесиле Цркву и њен народ владика Артемије је морални победник који је од почетка до краја остао доследан себи и јевандјелским принципима. Сада, када се још диме српска згаришта од мартовских злочина, а њихови организатори бестидно шепуре пред ТВ камерама, тобожњи миротворци на Косову устали су против владике само зато што се он усудио да им још једном у оћи каже истину која им у овом тренутку најмање одговара - а то је да нико нема моралног права да оне који су лишени свих могућих права и слобода тера на изборе који су понајвише потребни УНМИК-у и албанским лидерима; да они који су до јуче рушили цркве или пак мирно гледали њихово скрнављење из својих УН канцеларија понајмање имају моралног права да сада условљавају како ће се оне обнављати, а још мање да за свих нерад оптужују Цркву. Владика је остао доследан уверењу да се демократија на Косову и Метохији мора изградити на заједничком помирењу Срба и Албанаца, на узајамном праштању и покајању, али исто тако он остаје доследан Јевандјелју да мудар човек не гради "куцу на песку" тј. на лажи и обманама, већ на "камену" истине и правде (уп. Мт 7, 25-27).

Не треба се заваравати, ни излазак и неизлазак косовских Срба на изборе не доносе никакав напредак ни Србима, а ни самом Косову, све док УНМИК и међународна заједница настављају са политиком толерисања албанског етничког насиља и награђивања косовских институција још већим овлашћењима на штету неалбанског становништва и стабилности целог региона. Црква је јавности пре свега упутила пастирску поруку сведочећи истину да се неправда не може називати правдом и лаж истином, да лична и колективна слобода представљају основне предуслове за нормално учење у изградњи једног демократског друштва и да се несрећа косовских Срба не сме користити за међусобне политичке борбе и добијање међународне наклоности. Истовремено, Црква је упозорила УНМИК да нема морално право да манипулише и прети Србима користећи их као покриће за сопствене неуспехе. То је био и остаје став СПЦ без обзира на све претње, уцене и увреде, ма са које стране оне долазиле.

КОМЕНТАР

ЗАШТО КОСОВСКИ СРБИ НИСУ ИЗАШЛИ НА ИЗБОРЕ?

Изборна грозница на Косову и Метохији која је јуче достигла врхунац полако се смирује, иако је већ наредних дана и недеља могуће очекивати повишене тензије након објављивања званичних резултата избора и стварања неизбежних коалиција. За Косовске Србе избори су завршени мање више очекиваним резултатом. На изборе је изашао крајње занемарљив број бирача иако су била отворена сва гласачка места на територији Косова као и у централној Србији и Црној Гори.

Шеф УНМИК-а Сорен Јесен Петерсен одмах је пожурио да за лош одзив Срба оптужи притисак "националистичких лидера" иако је већ у данашњем саопштењу донекле кориговао свој став и признао да су неки од оних који нису гласали имали за то ваљане разлоге. Бројни страни новинари и посматрачи могли су да се увере да и поред интензивне анти-изборне кампање није било слушаја отвореног застрашивања или насиља над српским бирачима. Као што се могло претпоставити, чак и они Срби, који су се на прочле парламентарне изборе 2001. године одазвали с надом да ће кроз институције система поправити свој положај, овај пут су остали у својим домовима. СПЦ која је пре три године позвала Србе на изборе како би показали спремност на изградњу мултиетничког и демократског друштва, овај пут је јавно изнела став да за изборе нема услова и да Србе нико нема моралног права да позива на изборе све док су лишени елементарних права и слобода.

У последње три године српска коалиција ПОВРАТАК која је учествовала у парламентарном животу и косовској влади тешко да је постигла икакве резултате. Не само да није оправдала ни сопствено име, пошто је враћен врло мали број расељених Срба, већ је српска заједница доживела нови погром 17. марта, који је донео 4000 нових прогнаника, стотине уништених кућа и 30 уништених црква и манасти-

tently called on the international community to fulfill its responsibilities, and to protect those who are exposed to injustice. At the same time, he called for Serbian repentance, for a change in the regime and a renouncement of Milosevic's policy in order to start on a new path toward Europe and the world. He was the first to offer the hand of reconciliation to the Albanian leaders, the first among Serbs in Kosovo to acknowledge and condemn crimes against Albanians during the war, the first to initiate cooperation with UNMIK and KFOR, and lead the Serbs into the new Kosovo institutions in the hope that democracy can and must be built only through cooperation and dialogue. Serbian extremists and false patriots called him a traitor and a foreign agent, and Albanian extremists called him a Serbian nationalist. However, before God and throughout the world the moral reputation of Bishop Artemije has remained unblemished because he was and is a man fighting for justice, the survival of his Church and its faithful people in a region where Serbs have lived and prayed to God for centuries.

And how has the international community and Kosovo Albanians paid Bishop Artemije back for his deeply moral position and personal sacrifice? With new crimes, new destroyed churches and dug up cemeteries. Is this a defeat for Bishop Artemije and his Gospel-inspired "politics"? Certainly not, because regardless of all the tragedies that have befallen the Church and its people, Bishop Artemije is the moral victor who from start to finish remained consistent in his actions and with evangelical principles. Today, as the smoke still rises from the ashes of Serbian property destroyed in the March violence, and the organizers of that violence shamelessly strut before the television cameras, the supposed peacemakers in Kosovo have risen against the Bishop only because he dared to once again speak the truth to their face, something that is disagreeable to them at this time: that no one has the moral right to push those who are deprived of every possible freedom and right to vote in elections that are most necessary to UNMIK and the Albanian leaders; that those who destroyed churches or peacefully watched their desecration only yesterday from their UNMIK offices have the least moral right to define the conditions under which they are now to be restored, and no right to accuse the Church for the fact that no one has done a thing on restoration. The Bishop remains consistent in the belief that democracy in Kosovo and Metohija must be built on the joint reconciliation of Serbs and Albanians, on common forgiveness and repentance; however, he also remains consistent with the teaching of the Gospel that one must not build his "house upon the sand", i.e. upon lies and deception, but upon the "rock" of truth and justice (ref. Mat. 7:25-27).

We should not deceive ourselves: Whether the Kosovo Serbs vote in the elections or not, it will not bring any improvement either to the Serbs or to Kosovo for as long as UNMIK and the international community continue their policy of tolerating Albanian ethnic violence and rewarding Kosovo institutions with even greater competencies to the detriment of the non-Albanian population and the stability of the entire region. The Church

first and foremost addressed a pastoral message to the public, witnessing the truth that injustice cannot be called justice nor can lies be called the truth; that individual and collective freedom is the basic prerequisite for normal participation in the building of a democratic society; and that the misfortune of the Kosovo Serbs should not be

Гласачко место без гласача
Place for voting - but no Serbs

merely used for mutual political battles and the winning of international favor. At the same time, the Church has warned UNMIK that it does not have the moral right to manipulate and threaten the Serbs, using them as a justification for its own failures. This was and will remain the position of the Serbian Orthodox Church despite all threats, blackmail and insults, no matter from which side they come

ра. И поред свих очекивања и обећања западних званичника живот косовских Срба не само да се није побољшао већ је за многе од њих постао још тежи јер су остали и без онога што су уз велике мукe успели да сачувају након трагичних послератних збивања. Посебно је тежак ударац доживела конструктивна улога СГПЦ на Косову и Метохији, пошто се албанско насиље нарочито обрнуло на српску духовну и културну баштину, која је у последњих пет година била немилици уништена упркос присуству јаких снага КФОР-а. Они који су 2001. године обећавали Србима децентрализацију, могућност да кроз институције заштите своја права и "изграде своју будућност" на Косову нису успели да истим обећањима, у која вероватно више ни сами не верују, задобију поверење косовских Срба.

Укратко речено, одлука велике већине Срба да не гласају последица је прокоцканог поверења у међународну заједницу, а поготово у институције које воде косовски Албанци. Албански лидери не само да у последње три године нису изашли пред јавност за јасном визијом мултиетничког и демократског друштва, већ су са запањујућом пасивношћу (у најбољем случају) посматрали мартовске немиле остајући неми на српске захтеве да им се пружи барем нека нада да и за њих може бити места у новом косовском друштву. Чак и они који на Западу слове као умерени лидери Србе нису ни помињали у предизборној кампањи у страху да не изгубе подршку свог становништва које је већ радикализовано максималистичким обећањима.

За Србе је могућност да не гласају био једини начин да привуку пажњу на свој неодржив положај и да укажу јавности да институције на Косову и Метохији представљају само бледу фасаду демократије и мултиетничности јер се иза њих крије владавина етничке искључивости и дискриминација не-Албанаца на свим пољима. Институције које су требале да буду окосница новог друштва које иде ка Европи у већини случајева су постале оруђа репресије, посебно на локалном нивоу. Поједина општинска руководства су претходних година активно радила на спречавању повратка и нису се нимало трудила да спрече етничко насиље. Српски протести и предлози да се унапреди положај невећинског становништва остали су без одговарајуће подршке Албанаца који су сваки српски предлог одбацивали као позив на поделу Косова, иако је чврст став међународне заједнице да такво решење није прихватљиво. Премда се не може искључити да поједини Срби заиста желе поделу на етничкој основи, већина Срба, а нарочито они који живе у јужним енклавама не тражи ништа више до функционалну самоуправу која би им омогућила слободан и нормалан живот, повратак свих прогнаника и обнову својих светиња. Инсистирањем да прихвате нову косовску реалност без стварне спремности да преузму одговорност за боље сутра својих суграђана, албански лидери су и те како одговорни због тога што Срби овај пут нису изашли на гласачка места.

Медјутим, посебна одговорност ипак лежи на међународној заједници која је показала потпуни недостатак елементарне флексибилности за српске захтеве. Срби нису желели бојкот по сваку цену и за њихов излазак било би довољно да се план владе Србије, који је подржала и републичка Скупштина, узео у разматрање и да су дата уверавања да су барем неки његови делови ипак прихватљиви. Под јаким притиском радикалних албанских кругова који су сваки уступац српској самоуправи видели као националну опасност међународна заједница, која је током мартовских немира доживела дебакл у сваком погледу, проценила је да је много јефтиније по њене интересе да се оглуши о српске предлоге и да Србима понуди заједнички план УНМИК-а и косовске владе. Одлука о српском бојкоту донесена је тек када се показало да српски предлози о самоуправи немају никаквих изгледа да буду прихваћени. Међународна заједница је својим ригидним ставом показала да подржава политику двоструких стандарда, јер је с друге стране албанској мањини у суседној Македонији управо отворила врата не само широкој самоуправи већ и федерализацији, што изазива озбиљну забринутост у Скопљу. Албанци који у Македонији траже готово сопствену државу на територији међународно признате државе, на Косову нису показали ни минималну спремност да прихвате српске предлоге и удју у дијалог са Београдом и косовским Србима, што је уосталом предвидјено Резолуцијом 1244. У светлу ове стварности потпуно је неумесно за неизлазак Срба на изборе олако оптуживати "српске националистичке снаге", као да уосталом с албанске стране постоје некакве "грађански оријентисане снаге".

Имајући у виду горе речено српски неизлазак на изборе не моће се сматрати класичним бојкотом, већ пре свега потпуно очекиваном и можда и једином могућом реакцијом у условима потпуне обесправљености и игнорисања елементарних српских интереса. Сада када се показало да ће у Скупштини Косова тешко моћи да седну легитимни представници косовских Срба поставља се питање на који

начин ће се наставити српско - албански дијалог и како ће се даље радити на изградњи мултиетничког друштва. Влада Србије би по сваку цену требало да настави са инсистирањем на дијалогу и расправи о српским легитимним правима и интересима уз учешће косовских Срба. Покушаји минимизовања плана владе Србије и његовог сводјења на разблажену верзију општинске самоуправе, која је већ садржана у плану УНМИК-а и Владе Косова не би смели да угрозе јединствен став на српској страни, који има скупштинску подршку. Питање Косова није само питање Срба који тамо живе већ пре свега државе којој Покрајина по Резолуцији 1244 још припада и чији лидери немају право да се одричу дела своје територије ради већих или мањих међународних уступака. Овим ставом могућност широке самосталности Косова, која је предвидјена Резолуцијом 1244 нико не доводи у питање јер ни у самом Београду нема утицајнијих политичких кругова који би подржавали враћање на стање пре 1999. године.

Медјутим, врло је тешко очекивати, ако ништа друго због могућих озбиљних унутрашњих потреса, да Београд пристане да се статус Косова решава "преко колена" и под притиском. СЦГ је међународно призната држава и чланица Савета Европе и њен став се по међународном праву не може игнорисати, као, уосталом, ни став суседних држава на које решење косовског проблема може имати директан или индиректан утицај. По мишљењу многих објективних посматрача питање Косова и његовог положаја у односу на Београд треба решавати у склопу шире регионалне економске и политичке интеграције Балкана у европске кругове, што значи да би свако решење до пуне интеграције у ЕУ морало да има привремени карактер и омогући пре свега нормалан и слободан живот свих грађана као и економски развој који би амортизовао социјалне притиске. Теорија по којој Косово само као независна држава може да оствари економски напредак и да је то једини пут ка стабилности Балкана представља мач са две оштрице. Ако би Косово са оваквим односом политичких снага, постојећим нивоом организованог криминала и етничког насиља постало потпуно независно то не само да не би донело економски просперитет и стабилност југосистосној Европи, већ би по мишљењу многих европских аналитичара створило нову балканску Колумбију. На примеру Тајвана који још није међународно признат може се свим добро видети да економски просперитет не гарантује толико сам статус по себи колико квалитет безбедности, поштовања закона и грађанских права. Косово тренутно практично функционише као независна целина од Београда и потпуно је неумесно оптуживати Београд и Србе да коче развој Косова. Прави проблеми пре свега леже у високом степену корупције, криминала, непоштовању закона, као и бирократији мисије УН. Статус без остварених стандарда био би тек само љуштура која не би решила ништа само по себи и можда би још више Косово довела у регионалну изолацију, будући да сви балкански суседи према оваквом решењу немају благонаклон став. Сасвим је запањујуће да ниједан албански политички лидер није пред своје бираче ишао са конкретним економским планом и стандардима који су неопходни за функционисање Косова као самосталне целине. Предизборна обећања већином су остала у границама емотивне реторике, празних обећања и анахроне националне митологије.

Пошто је веће готово извесно да овогодишњи косовски избори ништа неће променити у конституцији међуалбанских и албанско-српских односа преостаје свима мукотрпан рад на остварењу стандарда који једино овај део Европе могу довести ка евро-атланским интеграцијама. Међународна заједница, која је допустила да Срби дођу у тако немогућ положај да морају да се уздрже од јединог права које имају - права на глас, морално је обавезна да нађе алтернативне начине дијалога српске и албанске заједнице и да коначно покрене конструктиван дијалог Приштине и Београда о свим релевантним питањима. Једнострана оптуживања Срба због бојкота или покушаја да се однос са српским становништвом змени контактом са неколицином српских кандидата, који ће свакако добити 10 места у Парламенту, и на тај начин заобиду легитимни српски интереси и Београд сигурно неће донети никакве резултате. Уместо међусобних оптуживања, која су постала лажмотив политичких односа на Балкану, потребно је у предстојећем периоду показати много више одговорности, разумевања и политичке флексибилности.

протосинђел Сава (Јањић)